

Het begin van de theaterfotografie met Albert Greiner

Versie 3 – 18 maart 2024

Bij de Amsterdamse politie meldde zich in 1852 de ‘vreemdeling’ Albert Greiner, 19 jaar oud, afkomstig uit Neustadt in Duitsland. Hij stamde uit een familie van tekenaars, lithografen en fotografen. Hij vertelde dat hij koopman was en wilde gaan werken in het fotoatelier van zijn broers Ferdinand en Haver op de Nieuwendijk nr. 87 (na 1875 nr. 89). Greiner kon toen niet vermoeden dat hij een bekende en goed verdienende Amsterdamse fotograaf zou worden en dat veel van zijn foto’s later werden opgenomen in museale collecties en archieven, zoals de Theatercollectie van de UvA. Klandizie vond hij in kringen van de adel, notabelen, wetenschappers, stadsbestuurders en aanstormende kunstenaars uit de betere kringen. Enkele zeer oude foto’s in de theatercollectie zijn het zeldzame portret van Mina Kruseman als Koningin Louise, gemaakt in 1875 en het portret van de acteur Ernst Tourniaire uit 1877, gemaakt door Albert Greiner. De eerste theaterfoto’s van Albert Greiner (1833-1890) waren dan ook geposeerde portretten van acteurs en actrices in zijn fotostudio, omdat spelfoto’s in het theater technisch gezien nog niet mogelijk waren.

Veel artiesten kwamen uit de theatertjes in de Nes met het kostuum van hun optreden bij zich. Poseren was een serieuze aangelegenheid. Het was niet de bedoeling dat je lachte: dan was de foto verprutst. Je mocht enkele seconden niet bewegen terwijl je nek en rug leunde tegen een ijzeren beugel. De fotograaf deed de dop van de lens, telde, en deed de dop er weer op. Na 1880 werd de poseertijd veel korter door de komst van sluiters, snellere glasplaten die de foto vastlegden en het niet ongevaarlijke magnesiumlicht, waarover straks meer.

Van het grote atelier op de Nieuwendijk 89 is de voorgevel nog steeds te bewonderen. Het pand bestond uit een winkel, enkele verdiepingen en een zolder met daglicht en maakte een deftige indruk met het meubilair, een pedestaal, balustrades, vazen en gordijnen. Greiner had in de loop der tijd niet minder dan vijftig verschillende stoelen in gebruik om de klant in verschillende houdingen te laten poseren: op, achter, naast of voor de stoel. Het getuigde van weinig creativiteit om iedereen op dezelfde wijze te fotograferen.

Het fotoatelier produceerden aan de vleet visitekaartjes om uit te delen aan bewonderaars en ansichtkaarten met portretten erop om op te sturen naar opdrachtgevers. Zo een visitekaartje bestond uit een fotoafdruk op dun albuminepapier die tegen het omkrullen op een kartonnetje van 6 bij 9 cm werd geplakt. In het Frans van die tijd noemde men dat een carte de visite. Greiner was een goed koopman. Hij rekende drie maal zoveel als andere fotografen: 10 tot 12 gulden voor een dozijn cartes de visite. Maar het proces van opname tot afdruk werd gaandeweg goedkoper. Camera’s werden lichter en handzamer en fotografen probeerden in het theater te fotograferen. Daarin slaagde zoon Fidel Carl (1865-1938), die na het overlijden van zijn vader in 1890 het bedrijf voortzette.

Carl werd de vaste fotograaf van de Nederlandsche Tooneelvereniging die hem in 1894 vroeg om een foto van het stuk “De Erfenisjagers” in het theater te komen maken. Dit lukte hem tijdens een doorloop van de voorstelling met bliksempoeder, de benaming voor een mengsel met hoofdzakelijk magnesiumpoeder. Carl strooide het uit op een L-vormig metalen hulpstuk en stak het aan met een lont. Het was bijzonder brandgevaarlijk maar het gaf een reusachtige lichtflits, sterk genoeg om een foto te maken. In de Theatercollectie is deze unieke spelfoto bewaard gebleven. Het is een uitvergroting van 15 bij 21 cm. Fotografen hadden het theater ontdekt. Theaterfotografie was een feit.

De Erfenisjagers, Foto Carl Greiner, TIN

Bronnen

Boom, Mattie, 2017. *New Realities. Fotografie in de 19e eeuw.* In: *Fotografisch Geheugen* nr. 91. Nederlands Fotogenootschap – NFG

Boom, Mattie, Hans Rooseboom, 1996. *Een nieuwe kunst: fotografie in de 19de eeuw.* De Nationale Fotocollectie in het Rijksmuseum, Amsterdam. Gent: Snoeck-Ducaju & Zoon

Elligens, Adriaan. 1993. *De Nederlandse Fotografen Patroonsvereniging, 1919-1939.* In: *Fotolexicon*, 10e jaargang, nr. 21 (juni 1993)

Groeneboer, Joost, 1991. *In het licht van de fotograaf. Een overzicht van de Nederlandse theaterfotografie tot 1940.* Amsterdam: Nederlands Theater Instituut. International Theatre & Film Books

Huijsmans, D.P.. 1993. *Catalogus van Nederlandse studiofotografen van carte de visite en kabinet foto's ten behoeve van datering binnen de periode 1860-1914.* Castricum: 19th-Century Images

Prick, Harry G. M.. 1997. *In de zekerheid van eigen heerlijkheid. Het leven van Lodewijk van Deysel tot 1890.* Amsterdam: Atheneum-Polak & Van Gennep

Rooseboom, Hans, 2008. De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep 1839-1889. Leiden: Primavera Pers

Wachlin, Steven en Dimphéna Groffen, 2011. Photographers in the Netherlands: a survey of commercial photographers born before 1900 based on data from the Dutch population administration, city directories and newspapers. Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie

Zwart, Ton de, 2023: Niet lachen naar het vogeltje. Fotograaf Greiner. In: Ons Amsterdam, Jrg. 75 nr. 10, blz. 37-41

Zwart, Ton de, 2023. Societyfotograaf Albert Greiner. In: Het Parool, Weekend, blz. 36 - 37, 20 mei 2023

Zwart, Ton de, 2024. Naar de fotograaf in Amsterdam. Kunst en commercie aan het begin van de twintigste eeuw. Voor: Vereniging Ons Amsterdam